

ИСЛАМ ДИНИНДЕГИ ТОЛЕРАНТТУУЛУККА ТАРБИЯЛОО ИДЕЯЛАРЫ

Бул макалада ислам дининдеги толеранттуулукка тарбиялоо маселеси каралат.

Негизги сөздөр: ислам дини, диний ишеним, жашоо образы, жүрүм-турум эрежелери.

THE IDEA OF BRINGING TO TOLERANCE IN ISLAM

This article will consider the issue of education of tolerance in Islam.

Key words: Islam, religious belief, way of life, rules of conduct.

Дин жаралгандан тартып адамдар диний ишенимди тутунуп жашашат жана диний ишенимдерине ылайык өздөрүнүн дүйнө түшүнүүсү, жашоо философиясы, жашоо образы, жүрүм-турум эрежелери боюнча адамдар бири-биринен айырмаланышат.

Дин адамзаттын тарыхында улуу табылгалардын бири катары бүгүнкү күндө ар кандай дин ошол динди алып жүргөн элдин руханий байлыгы болуп саналат.

Улуу үч (христианство, буддизм, ислам) диндин арасынан Ислам дини эң жаш дин катары адамды аруулук, сергектик, нысаптуулук, адамды урматтоо, жамандык иштерге барбоо, өз Мекенин сүйүү, бөтөн улуттун адамдары менен толеранттуу мамиледе болуу сыяктуу вазийпаларга чакырган адилет дин.

Ислам дининин ыйык китеби «Куранда» адамдардын ортосундагы бардык мамилелердин адеп-ахлактык эрежелерине, адамдардын мамилелешүүсүндөгү кайрымдуулукка жана толеранттуулукка кеңири орун берилген.

Ислам динин тутунган адамдын адеп-ахлагы төмөнкү ахлак вазийпалари топтоштурулган принциптерден аныкталат:

1. Аллаанын жана Пайгамбардын алдындагы милдеттери.
2. Өзүнө карата милдеттери.
3. Ата мекендин жана улутунун алдындагы милдеттери.
4. /й-бүлөсүнө, жакындарына карата милдеттери.
5. Адамзат дүйнөсүнө карата милдеттери. (3.100-бет)

Ушул принциптерде адамдын туулгандан тартып жарык дүйнө менен кош айтышканга чейин өз айланасындагы адамдарга (анын ичинде бөтөн улуттагы адамга), түшүнүктөргө, коомдук кубулуштарга кандайча мамиле жасоо керектигинин эрежелери чагылдырылган жана ар бир мусулман пендеси үчүн жашоонун эрежеси болуп кызмат кылат.

Ислам дининин эрежелерин аткаруу адамдардан ыраатуу жүрүм турумдарды аткарууну талап кылат. Азыркы күндө кыргыз элинде аткарылып келе жаткан көптөгөн каада- салттар, үрп адаттар диний мазмунга, мааниге ээ болуп «Курандын» шарият эрежелеринен, Пайгамбарыбыздын жүрүм-турумунан жана хадистеринен алынып үлгү катары эл ичинде сакталып, колдонулуп келе жатат.

Хадисте Пайгамбарыбыз: "Мен адамдардын жүрүш турушун жөнгө салуу үчүн адеп-ахлак эрежелерин сунуш эттим. Ата-бабаларыбыздын жаман кылык-жоруктарынан бошонуп, алардын жакшы нарктуу, көркөм салттарын ыйык сакташ ар бир мусулман пенденин биринчи парызы"- дейт.

Жамандык, жакшылык жөнүндөгү түшүнүк элден элге кылымдан кылымга өзгөрүп турат. Жаманынан кутулуп, жакшыларын ыйык тутуу инсандык парыз. Хадисте Алла Тааланын: "Пенделерим! Жакшы жүрүү же жаман жүрүүнү өз эркиңерге койдум. Бирок жамандык иштериңер менен мени нааразы кыласыңар. Анткени жакшылык менен жамандыкты айырмалай билсин деп мен силерге акыл-эс бергенмин. Акыл-эсти туура пайдаланып, жаман иштерден оолактап, сооп

иштерин көбүрөөк кылууга алдымда жооп бересиңер"- дегенинен эч ким деле кыйтык таба албайт (4).

Ислам дининин эрежелери адамдарда бийик адеп-ахлактык эрежелерди калыптандырып, адамдар ортосундагы карым-катнашты, мамилени жөнгө салат. Анткени адам коомдо жашап башка адамдар менен тыгыз карым-катнаш жасап жашагандыктан, ислам дининде ар түрдүү (бай-кембагал, акылсыз-акылы төмөн, улуту, тили ж.б. ар башка болгон) адамдардын толеранттуулук сапатка ээ болуп, бири-бирине карата толеранттуу мамиле жасоосу эң башкы эрежелердин бири катары эсептелинет.

Толеранттуулук татаал жана көп кырдуу түшүнүк болгондуктан, ага берилген аныктамалар да көп.

Толеранттуулукка берилген аныктамаларда бул түшүнүк өз ичине токтоолук, көтөрүмдүүлүк, сабырдуулук, кечиримдүүлүк сапаттарды камтыгандыгы көрүнөт.

С.Башиева, А.Геляевалар толеранттуулукка аныктама берүүдө төмөнкүдөй өңүттөн кароону сунушташат:

Толеранттуулук - эгоизмдин, этноцентризмдин тетири (карама-каршысы) болуп саналат.

Толеранттуулук – көтөрүмдүүлүк мааниси

Толеранттуулук – жакшылык жолуна түшүү.

Толеранттуулук – норма [2.91].

Жогоруда айтылгандардан толеранттуулук түшүнүгүнүн мааниси көтөрүмдүүлүк, сабырдуулук ж.б. маанилер менен үндөшүп турары белгилүү болот.

Толеранттуулук көтөрүмдүүлүктүн көрүнүшү катары кыргыз макалдарында кенири орун алган. Мисалы: «Атанды өлтүргөнгө эңди бер» ж.б.у.с.

Толеранттуулук өзгөчө формадагы дүйнө кабылдоо, өзүн башкара билүү жана өзүн көзөмөлдөө: эмоцияга алдырбоо, кырдаалга акыл-эс менен баа берүү жана иш жасоо, чечимге келүү, башка бирөөнүн терс, кыжыр келтирген мамилесине, жүрүм-турумуна көтөрүмдүүлүк менен мамиле жасоо (2.91).

Окумуштуу психолог, профессор А.Г.Асмолов толеранттуулукту бирөөнүн жамандыгына жакшылык кылуу менен жооп берүү катары түшүндүргөн (1).

Куранда жана Мухамед пайгамбардын хадистеринде толеранттуулук идеяларына да өтө кенири орун берилген. Мусулмандын ыймандуулугунун бир таянычы-устуну болуп толеранттуу жүрүм-турумдун эрежелери саналат. Бул сөзүбүзгө төмөнкү эрежелер далил болот. «Эки адам учурашканда кол берип учурашса, ажыраша электе эле алар күнөөлөрүнөн арылышат»-деп айтылат. Бул насыят-эреже ислам динин ар башка түстөгү, улуттагы, социалдык деңгээлдеги адамдар тутунгандыгын эске алып, аларды бири-бири менен чыр-чатакташып урушууга, жактырбай мамиле кылууга эмес, бири-бири менен ынтымак болууга, ан үчүн эң биринчи кезекте саламдашууга үндөйт. Себеби саламдашуу жакшы мамиле түзүүнүн ачкычы. «Ассалом алейкум, ва алейким ассолом» дегендин мааниси «Сизге тынчтык каалайм» деп салам айтса, «Мен да Сизге тынчтык каалайм» деп алик алып жооп берет. Адамдарды бири-бирине карата чын дилден ынтымакчылык менен тынчтыкта жашоого, бейпил турмушта жашоого үндөгөн эң бийик идея саламдашууда жатат.

«Адамдар бара жаткан туура жолдорунан өз ара жаңжал чыгармайынча адашышпайт»-деп айтылат. Мунун мааниси адамдар бири-бири менен урушушпай ынтымакчылыкта жашашса, алар исламдын туура жолунда бараткандыгы дегенди билдирет. Ислам дининдеги эрежелердин негизинде туура жолдо жүрүү деген бөлөк адамдар менен ынтымак бол, жакшы мамиледе бол дегендикти билдирет.

«Ооруп калганыңда сени көрүп келбеген адамды сен барып көрө бер, сага кайрымдуулук кылбаган адамга сен кайрымдуулук кыла бер» деген хадисте толеранттуулук идеясы чагылдырылып, адамдарды бири-бирине карата кечиримдүү болууга, башка мусулман баласынын каталыктарына көтөрүмдүү болууга үндөйт. Бул эрежеде жашоонун мааниси адамга, адамдарга жакшылык кылуу экендиги айтылат. Ушул эле идея хадистин дагы бир жеринде «Ооруган ал-жайыңды сурап койбогон адамдан сен ал жай сурай бер» - деп айтылат.

Кыргыз элинде «Сабырдын түбү сары алтын» деген макал бар. Исламда «Сабырдуу

максатына жетет»-деген накыл сөз бар. Бул сөздүн мааниси өтө кеңири жана ар тараптуу болгондугуна карабастан, бул жерде адамдардын ортосундагы алакада да сабырдуу адам жаман болбостугу, сабырдуу адам көздөгөн максатына жетпей койбостугу жөнүндө сөз жүрөт.

Ислам дининдеги толеранттуулук тарбиялоо идеяларын жаш муундарды тарбиялоодо пайдалануу бир жагынан ислам дини жөнүндө окуучуларга туура түшүнүк, туура багыт берүүгө мүмкүндүк берсе, экинчи жагынан окуучуларда толеранттуулук аң сезимди калыптандырууга жана толеранттуу жүрүм-турум үлгүсүн тутунууга мүмкүндүк жаратат.

Окуучуларды ислам дининдеги толеранттуулук идеяларын пайдаланып тарбия ишин жүргүзүүдө активдүү усулдардын бири болгон талкуу усулун жана интерактивдик окутуу стратегиясында кеңири колдонулчу «акыл чабуулу» усулун (М:«Ислам дининин жардамы менен окуучуларда толеранттуу жүрүм - турумду кантип калыптандырууга болот?»-деген теманы акыл чабуулу усулун колдонуп өткөрүүгө болот.) колдонууга болот. Биз макалабызда талкуу усулуна гана токтолобуз.

Талкуу (дискуссия) усулун колдолнуу менен өткөрүлүүчү сабакта ар бир окуучу берилген теманын тегерегинде ой жүгүртүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Окуучулар өз көз карашын айтып далилдеп, башка бирөөлөрдүн ой-пикирлери, көз караштары, далилдери менен тааныш боло алат. Өзүнүн жана башка окуучулардын ой жүгүртүүсүн салыштырып көрүүгө мүмкүнчүлүк алат.

Тайпалык талкууну (дискуссияны) өткөрүү эрежелери:

окуучулардын өз ойлорун эркин, кеңири айтып берүүсүнө шарт түзүлөт.

окуучулар өздөрүндө пайда болгон суроолорду бере алат

окуу процессинин жандуу жүрүшүнө, окуучулардын мадими болушуна шарт түзөт.

окуучулар сабакта активдүү болушат, бош болушпайт, сабакка көңүл кош болбойт.

окуучулардын бири-биринен үйрөнүүсүнө шарт түзөт. Ал талаш –тартышуу, кеңири пикир алышуу аркылуу жүрөт.

ар бир окуучу өз жолдошторунан көп нерселерди үйрөнө алышат.

тайпада окуучулар кысылышпайт, доскага чыгуу коркунучу жоголот.

класс окуучулары 4 - 5 тен болуп, кичи тайпаларга бөлүштүрүлөт, ар бир топко темага тиешелүү тапшырмалар берилет, ар бир топ аны аткарып, өздөрү билгендерди башкаларга үйрөтүү талап кылынат.

тайпада окутуу окуучунун мектепке, окууга болгон мамилесин өзгөртөт, сабактарда жакшы натыйжаларга жетишүүсүнө көмөк көрсөтөт, окууга болгон мотивациянын өсүшүнө алып келет (5.72-73).

Биз «Көтөрүмдүүлүк жана сабырдуулук» деген темада талкуу өткөрдүк.

Талкуу жүргүзүү үчүн алгач класс окуучуларына тема такталат.

Талкуу усулун колдонууда алгач окуучулар даярданып келчү суроолор илинип коюлду. Окуучулар кайсы адабияттар менен таанышуусу зарыл экендиги, кайсы темаларда ата-энелери менен аңгемелешүүсү максатка ылайыктуулугу жарыяда көрсөтүлөт.

Класс окуучулары бир нече кичи топторго бөлүнүшөт. Окуучулар өз топторунда берилген теманы талкуулашат. Андан кийин класс окуучуларынын алдында ар бир топ өзүнө берилген теманы талкуулоонун натыйжасында эмнеге жетишкендиктери боюнча презентация жасашат. Анан кийин гана жалпы класс окуучулары теманы талкууга алышат, жыйынтык ойго келишет.

Талкуу (дискуссия) сабакта берилген теманын тегерегинде ар бир окуучу ой жүгүртүүнүн натыйжасында өз көз карашын айтып далилдеп, башка бирөөлөрдүн ой-пикирлери, көз караштары, далилдери менен тааныш боло алат. Өзүнүн жана башка окуучулардын ой-жүгүртүүсүн салыштырып көрүүгө мүмкүнчүлүк алат.

Талкуу усулун колдонууда кенже класс окуучуларын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алып 4 - класстын окуучулары менен гана талкуу усулун колдонуп тарбиялык иштерди жүргүздүк.

Талкуу усулун колдонуу үчүн тема тандоонун, талкуунун баскычтарын сактоонун, талкуу учурунда бардык окуучулардын активдүү болушуна жетишүүнүн мааниси чоң. Талкуу усулу ар бир окуучуну активдүү иштөөгө аргасыз кылат.

Жыйынтык

1. Ислам дининде толерантуулук идеясы диний адептин өзөгүн түзүп турат жана аны жаш муундарга тарбия берүүдө пайдалануу зарылдыгы бар.

2. Мектеп окуучуларына тарбия берүүдө ислам дининин ыйманга тарбиялоо салтын пайдалануу аларда ислам дини жөнүндө так жана туура маалымат алууга мүмкүндүк жаратат жана окуучулардын адеп-ахлак, ыйман түшүнүктөрүн өздөштүрүүсүнө ыңгайлуу өбөлгө түзөт.

3. Кенже класс окуучуларын толерантуулукка тарбиялоодо ислам дининдеги толерантуулук идеяларды устаттык жана чыгармачылык менен пайдалануу бүгүнкү күндүн талабына туура келет.

4. Талкуу (дискуссия) сабагы окуучуларды толерантуулукка тарбиялоодо окутуунун эң негизги методу болуп кызмат кылат.

Адабияттар:

1. Асмолов А.Г. Формирование установок толерантного сознания: что могут СМИ? (Век толерантности. М.: 2003, № 5. С. 4-10.
2. Башиева С., Геляева А. Толерантность и норма как основа этнического мировидения народов Кавказа (лингвокультурологический аспект). Век толерантности. М.: № 6. 2003. С.90-94.
3. Мусулмандын чөнтөк китеби (Ислам дининин эрежелери) Даярдаган Мехмет Соймен, Анкара 1995.
4. Сейдалиев К. Кыргыз элинин педагогикасы Ош- 1998.
5. Тайиров М.М., Мурзаев М.С. Окутуунун жаңы технологиялары, Ош. 2007.